

En fæl sygdom under kontrol

På grund af uddeling af gratis medicin er sygdommen flodblindhed under kontrol i Afrika. Det er en sjældent set succeshistorie, der bl.a. skyldes, at de lokale har taget ejerskab over projektet.

Lars Zbinden Hansen fortæller her historien direkte fra mango-træets skygge.

Af Lars Zbinden Hansen

■ Kara, Togo, marts 2009 – Så sidder jeg her igen – under det evige, bredskyggede mango-træ og kigger ind i et par hundrede sorte ansigter, der står og sidder i en cirkel omkring mig.

Denne gang er det en fæl kvinde, der går under navnet *Simulium Yahense*, som har bragt undertegnede journalist på en 425 kilometer luftkonditioneret Toyota Land Cruiser-tur op igennem det urimeligt fattige Togo, til regionshovedstaden, Kara, og så lige tredive kilometer mere ud til landsbyen, Bounoh.

Sundhedsmyndighederne i Togo, SightSavers international og WHO siger nemlig, at man har fået *Simuliums* parasit under kontrol – og dermed den flodblindhed, som *Simulium* ellers er mester i at sprede blandt befolkningen, ikke bare i Togo men overalt i Afrika, hvor hun huserer. Der er altså tale om ikke mindre end en succeshistorie fra Afrika af de sjældne.

Derfor er jeg igen havnet under mango-træet, der udgør samlings- og mødestedet i så godt som alle afrikanske lands-

Regionaldirektøren for sundhedsministeriet i Kara-regionen, M. Karabou svarer på spørgsmål.

byer, og hvor alle besøgende udefra med garanti havner før eller siden. Her under mangoen skal jeg have forklaringen på *hvorfor og hvordan*, succes'en er kommet i stand.

Jeg har fået tildelt en af landsbyens få og bedste stole og foran mig et vakkelt træbord med en krøllet lille dug på – og

denne gang: plasticblomster, hvor pokker de så er kommet fra. Der er grangiveligt langt til næste plasticblomsterhandler her fra Bounoh.

Velklædt delegation

Hele landsbyen er samlet under mango-træet og kigger intenst tilbage på mig – og på de piller,

de skal sluge lige om lidt. Det her – det er ikke nogen sædvanlig hverdag i landsbyen, men en begivenhed der læner sig over mod det feststemte.

Pillerne uddeles hvert halve år, og det i sig selv giver et afbræk i den daglige trummerum i landsbyens støvede gyder.

Men besøget er garanteret

Målepinden afgør, hvor mange piller beboerne skal have. Pinden, der er lidt over to meter lang, er nøje inddelt i fire zoner.

også noget, der vil blive snakket om i lang tid efter, at den velklædte og veltalende delegation igen er draget ind mod regionshovedstaden, og dieseldunsten fra Toyota'en har lagt sig i landsbyen.

Det er klart, at jeg, hvide mand, er en seværdighed på de her kanter, men for at besøget overhovedet har kunnet lade sig gøre, har jeg følgeskab af ikke mindre end 5 næsten lige så store seværdigheder, nemlig tre folk fra det togolesiske sundhedsvæsen og ikke mindst regionaldirektøren for sundhedsministeriet i Kara-regionen *himself* og så den nationale koordinator for Sighth Savers International, der har lagt firhjulstrækker og briefing til besøget.

Pillerne, beboerne venter på, har nær sammenhæng med en fæl flue. Og det er ikke det bare pjat at sige, at hun er fæl – i hvert fald set fra menneskets synsvinkel.

Kvægflue

Simulium Yabense hedder også på engelsk "black fly" eller på dansk "kvægflue". Ser man på hendes venstre antenne, bemærker man en lille sædcelleformet tingest, der er på vej ud (se foto). Det er parasitten *Onchocerca Volvulus* (lad os kalde den OV).

Simulium har den uvane at ernære sig ved blod fra mennesker og kvæg. Og det er uheldigt, da *Simulium* fungerer som rugekasse for de fæle OV'er, som har mennesket som deres egentlige mål. Når *Simulium* får sig et måltid blod fra et menneske overføres parasitten, og det kan forvolde en masse uro og ødelæggelse.

OV'erne giver i tilpas store mængder en frygtelig kløen på kroppen, og hurtigt kommer der hævelser og betændelser. Kommer parasitterne ikke under kontrol, udvikler hele miseren sig til blindhed, ja flodblindhed – således kaldet på

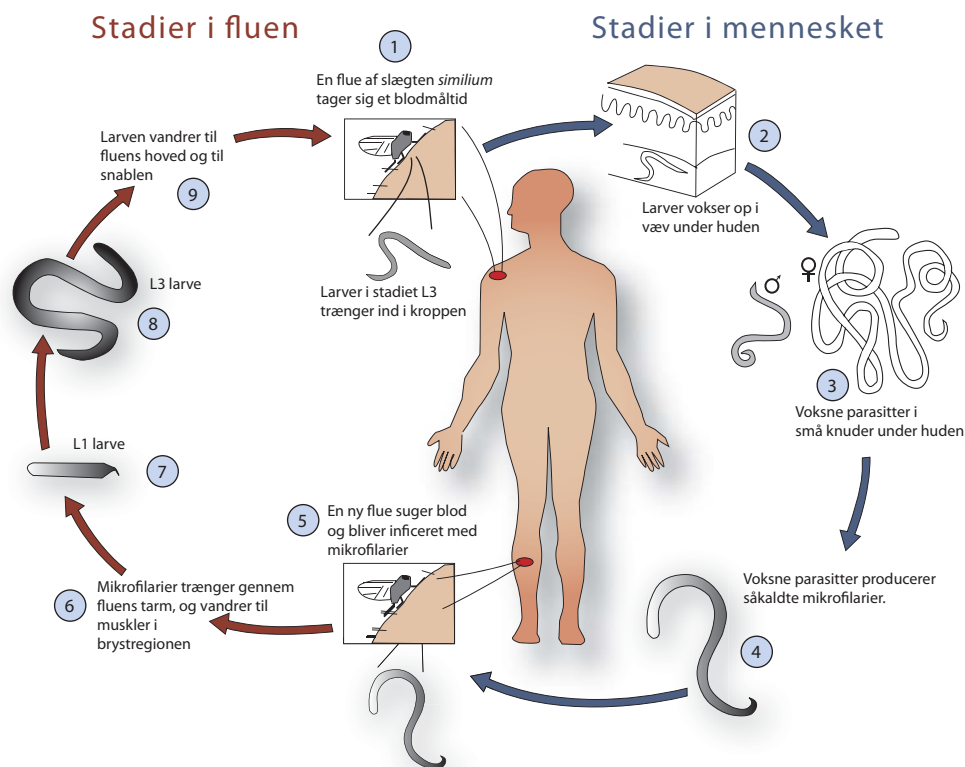

Foto: United States Department of Agriculture

Kvægfluen

Kvægfluer – på engelsk kaldet black fly – er en stor gruppe af insekter, der tæller mere end 1800 kendte arter. Hovedparten af arterne tilhører slægten *Simulium*. I lighed med myg, som kvægfluer er beslægtede med, lever de fleste kvægfluer af at suge blod fra andre dyr, om end hannerne primært lever af nektar. Kvægfluer er som oftest sorte eller grå med korte ben og antenner. Kvægfluer spredt forskellige sygdomme, hvoraf *Onchocerciasis* – flodblindhed – er den mest kendte. Sygdommen skyldes den parasitiske orm *Onchocerca volvulus*, og *Simulium* fungerer som vært for denne parasits larver.

Fra parasit til flodblindhed

Når en kvægfleue suger blod fra et menneske inficeret med den parasitiske orm *Onchocerca volvulus* optager den larverne fra denne parasit i sig, og i fluen gennemgår larverne forskellige stadier i deres udvikling. Når de er modnet vandrer de til fluens snabel, hvorfra de overføres til blodbanen på et menneske, de suger blod fra. Fra blodbanen trænger larverne ud i vævet under huden, hvor de danner små knuder og modner til voksne orme i løbet af 6-12 måneder. Efter modningen vandrer de mindre hanner ud i vævet under huden, hvor de parrer sig med de større hunner, som derefter producerer 1000-3000 larver om dagen. Disse første stadier af larver kan så optages af en ny kvægfleue, der suger blod af den inficerede vært.

Voksne orme forbliver i knuder under huden, hvor de til dels forbliver skjult for værtsens immunsystem, og derved ikke forårsager den store reaktion. I modsætningertil, er larverne i stand til at forårsage kraftig inflammation, specielt når de dør. Reaktionen giver sig udslag i kraftig kløen, og inflammationen kan ødelægge det nærliggende væv, heriblandt øjet.

Det har vist sig, at arter tilhørende en bakteriegruppe kaldet *Wolbachia* lever i såkaldt

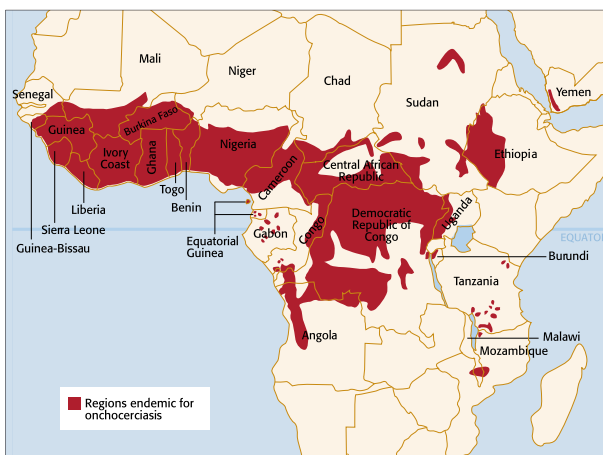
endosymbiose med *Onchocerca volvulus*, og det er blevet klart, at *Wolbachia* formentlig spiller en stor rolle for den sygdomsfremkaldende effekt.

Behandling af flodblindhed sker med medikamentet ivermectin (Mectizan). Lægemidlet lammer larverne af parasitten og forhindrer dem i at fremkalde kløen. Selvom midlet ikke dræber de voksne orme, forhindrer det dem i at formere sig. Der findes også midler, der kan rettes direkte mod de endosymbionte *Wolbachia*-bakterier.

Den normale livslængde for en parasit er op til 15 år, mens larvestadierne i mennesket har et tidsspan på omkring 2 år.

Mennesket er den eneste definitive vært for *Onchocerca volvulus*. Omkring 18 millioner mennesker vurderes for tiden, at være inficerede med parasitten – og omkring 300.000 mennesker er blevet permanent blindede af sygdommen.

Siden 1988 er lægemidlet ivermectin blevet uddelt gratis af firmaet Merck & Co gennem the Mectizan Donation Program (MDP). Lægemidlet virker også mod en anden parasituddøst sygdom *Lymfatisk Filariasis* også kaldet elephantiasis, eller elefantsyge. I lighed med flodblindhed skyldes elefantsyge en parasitisk orm, der kommer ind i kroppen via blodsugende myg.

Udbredelseskort for sygdommen i Afrika.

grund af, at *Simulium* lægger sine æg i floderne.

I lighed med malaria-myggen, er hanner af *Simulium* ganske ufarlige. Hannerne lever af nektar og flyver ikke rundt og suger blod fra mennesker.

Forskellen mellem de to er imidlertid, at *Simulium* er ganske ufarlige for sådan nogle hvide besøgende som mig. Der skal en utrolig bunke stik til, før man bliver syg af det. Så det er kun folk der lever og bor i nærheden af floderne, der er udsatte.

Gratis medicin

Det vi overværer her under mango-træet, er den halvårlige uddeling af Mectizan (et produkt af medicinen Ivermectine).

Pillen standser parasittens fremfærd, hvis den tages i rette dosering til tiden. Det er et amerikansk medicinalfirma, Merck & Co., der har udviklet Mectizan. Via firmaets donationsprogram uddeles medicinen gratis til sundhedsmyndigheder i alle områder af verden, hvor *Simulium* og flodblindhed findes, dvs. i et bælte over Afrika under Sahel.

Verdenssundhedsorganisationen WHO, en lang række NGO'er og private, såsom Carter Center, deltager i arbejdet med at "sensibilisere" befolkningerne og rådgive, lave statistikker og forske videre i, hvordan man én gang for alle kan slippe af med flodblindheden.

Selv i korrupte afrikanske lande, når medicinen helt ud i landsbyerne. Det skyldes, at medicinen nu dækker alle ramte områder og alligevel ikke rigtigt kan bruges til andet end at dæmme op for *Simulium*. Der er altså ikke rigtigt noget at "fidle" med. Landsbybeboerne arrangerer og står selv på tolvte år for uddelingen af medicinen.

Piller til tiden

Og den er god nok, også her i Bounohs store mango-træ: En kvinde holder en tale, hvor hun endnu engang fortæller om den farlige flue og om, hvor vigtigt det er at tage pillerne til tiden.

Beboerne ved ikke præcist, hvor pillerne kommer fra, men

Foto: Lars Zbinden Hansen

Landsbyen skrives i protokol, før Mectizanen uddeles.

ved dog, at de kommer fra et fjernt sted i udlandet. Taleren formaner beboerne til at »være taknemmelige for den gratis medicin fra mennesker på den anden side af jordkloden – mennesker som tænker på vores helbred«.

Fem af beboerne styrer frivilligt og ubetalt medicinuddelingen. Een holder en målepind, et lidt over to meter højt, tyndt stykke træ, der er nøje inddelt i fire zoner. Pinden skal afgøre, hvor mange piller beboerne skal tage: fra de mindste der skal have 1 pille, til de voksne over 1,58 meter, der skal have fire.

Manden spørger og siger, at »selvom nogle af de voksne måtte være 8 meter høje, får de altså kun fire piller«. Varmedisin under mango-træet runger af en lang latter, selvom beboerne formentligt hører den samme vittighed hver gang.

En kvinde sidder ved et bord med landsbyens Mectizan-protokol. Her er alle i landsbyen indskrevet med navn og fødselsdag i sirlige kolonner. Kvinden kalder den første familie frem, en mand på en 70 år, hustruen og barnebarnet. De bliver målt, noteres i protokollen, får deres piller af en tredje mand, og af

en fjerde mand bliver de rakt en kop vand til at skylle pillen ned med.

Så let, så enkelt! Det hedder i bistandsjargonen, at folk – helt nede på græsrodsniveau – har fået *ejerskab* til »projektet«, som i det her tilfælde er lig med selve uddelingen af medicinen.

En fasttømret procedure, der gentager sig i næsten 90 procent af alle landsbyer i de ramte områder, og som i over ti år har holdt antallet af flodblinde nede på under 300.000 mennesker på globalt plan.

WHO angiver en »succesrate« på maksimum 5 procent, der må rammes af flodblindhed i erkendelse af, at sygdommen og vores fæle veninde, *Simulium* og dens parasit, er umulig helt at udrydde. Og de 5 procent er vi langt under.

Så mange, mange mennesker er glade – også her i Bounoh på denne begivenhedsrige dag. Her glemmer man for et øjeblik de bunker af andre problemer, der hjemsøger den fattige landsby.

Medicin for evigt?

En kvinde vil dog gerne vide – nu hvor den store og magtfulde regionaldirektør for sundhedsministeriet er kommet helt herud til Bounoh – hvorfor man

ikke længere ser sprøjteflyene nede ved floden. De ku' jo ellers gøre det helt af med *Simulium*, spørger kvinden.

Den venlige og myndige hr. Karabou, der for en stund har forladt sit kontor med læderimiterede møbler, fladskærm, mahogni-skrivebord og præsidenten på væggen inde i Karaby, ser slet ikke ud til at være dårligt tilpas ved spørgsmålet.

Han rejser sig og siger roligt, at flyvemaskinerne er alt, alt for dyre, og at Mectizan-medicinen jo alligevel holder sygdommen i skak.

Så spørger kvinden: »hvad nu, hvis medicinen holder op med at komme?«. Karabou svarer med overbevisning i stemmen: »det sker aldrig«. Der lyder en lettelsens suk i den store skare.

For os travle mennesker med det angiveligt forkromede overblik fra den store verden udenfor Bounoh er det tid at tage afsked. Vi har set, hvad vi skulle.

Men inden da skal vi lige have den obligatoriske palmevin, serveret i udhulede halve kokosnødder.

Den smager godt og ufarligt. Men den er stærk som ind i h.... Vinen mærkes straks. Iler videre til næste mango-træ. ■

Om forfatteren:

Lars Zbinden Hansen er free-lance journalist bosiddende i Togo
larszbinden@yahoo.com

Videre læsning:
The Mectizan Donation program
www.mectizan.org